

Лебединська Олена Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця

Lebedynska Olena,
PhD in Economics, Associate Professor, Simon
Kuznets Kharkiv National University of Economics,
<https://orcid.org/0000-0001-7110-5211>

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК INFLUENCE OF GLOBALIZATION FACTORS ON HUMAN DEVELOPMENT

Лебединська О. С. Вплив факторів глобалізації на людський розвиток. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 151 – 156.

Lebedynska O. Influence of globalization factors on human development. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2024. Volume 9. № 2, pp. 151 – 156.

Метою статті є дослідження впливу глобалізації на основні показники людського розвитку. Уточнено сутність поняття «глобалізація» та визначено її зміст. Сталий розвиток має вирішальне значення для подолання наслідків війни та відновлення регіонів України. Він пропонує комплексний підхід, який враховує інфраструктуру, економіку, суспільство та навколишнє середовище. З погляду економіки він включає не лише відновлення економіки, але й розумне використання ресурсів, забезпечення стабільності та створення нових можливостей. Для підтримки населення, яке постраждало від війни, важливо враховувати соціальні елементи сталого розвитку. З погляду екології необхідно збереження природних ресурсів і екосистем регіону. Крім того, підтримка та міжнародна співпраця є життєво важливими для досягнення сталого розвитку в Україні. Досліджено вплив факторів глобалізації на людський розвиток. Проаналізовано різні аспекти глобалізації, такі як торгівля, інвестиції, міграція та технологічний прогрес і їх вплив на такі показники людського розвитку, як дохід на одну особу населення, тривалість життя, рівень освіти та доступ до охорони здоров'я. Доведено, що ці елементи підкреслюють, наскільки важливо дотримуватися принципів сталого розвитку під час відновлення територій, постраждалих від війни. У процесі відновлення України впровадження принципів сталого розвитку дозволить: створити стійку основу для економічного зростання та розвитку, покращити якість життя населення, зменшити ризики відновлення. Дослідження ґрунтується на даних з різних джерел, зокрема Світового банку, Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного валютного фонду. Доведено, що для успішного впровадження концепції сталого розвитку в Україні потрібна підтримка та співпраця з іншими країнами. Особливу увагу треба приділити програмам сталого розвитку, які безпосередньо фінансують і підтримують міжнародні організації та партнери, що є важливим елементом підтримки щодо відновлення регіонів України, які постраждали від війни, а також підкреслює важливість дослідження впливу глобалізації на показники людського розвитку.

Ключові слова: глобалізація, людський розвиток, міграція, тривалість життя, рівень освіти, охорона здоров'я.

The article aims to study the impact of globalization on the leading indicators of human development. The essence of «globalization» is clarified, and its content is defined. Sustainable development is crucial for overcoming the consequences of the war and rebuilding Ukraine's regions. It offers a comprehensive approach considering infrastructure, economy, society, and the environment. From an economic point of view, it includes not only economic recovery but also the wise use of resources, ensuring stability and creating new opportunities. To support the population affected by the war, it is essential to consider the social elements of sustainable development. From an environmental perspective, preserving the region's natural resources and ecosystems is necessary. In addition, support and international cooperation are vital to achieving sustainable development in Ukraine. The influence of globalization factors on human development is studied. Various aspects of globalization, such as trade, investment, migration, and technological progress, and their impact on human development indicators, such as income per capita, life expectancy, education level, and access to health care, are analyzed. These elements have been proven to highlight how important it is to adhere to the principles of sustainable development when rebuilding war-affected areas. In the process of Ukraine's recovery, implementing the principles of sustainable development will create a sustainable basis for economic growth and development, improve the population's quality of life, and reduce the risks of recovery. The study is based on data from various sources, including the World Bank, the United Nations, and the International Monetary Fund. It is proved that the successful implementation of the concept of sustainable development in Ukraine requires support and cooperation with other countries. Particular attention should be paid to sustainable development programs directly funded and supported by international organizations and partners, which is an essential element of support for the recovery of war-affected regions of Ukraine and emphasizes the importance of researching the impact of globalization on human development indicators.

Keywords: globalization, human development, migration, life expectancy, level of education, health care.

Вступ

Глобалізація, як комплексний процес щораз більшої взаємопов'язаності та взаємозалежності країн світу, значно впливає на всі сфери життя, зокрема й людський розвиток. Розуміння цього впливу стає важливим завданням через далекосяжні наслідки для добробуту людей і суспільств загалом. З наукової точки зору дослідження впливу глобалізації на людський розвиток дає можливість глибше зрозуміти складні механізми, які лежать в основі соціально-економічних змін у сучасному світі. Глобалізація, будучи складною силою, має як позитивний, так і негативний вплив на людський розвиток. Сьогодні, наприклад, світова промислова економіка поступається інтелектуальній економіці. Водночас найбільш рухомою силою стає сила ідей. Світовий досвід показує, що в економіці, яка найбільше спирається на ідеї та в менше – на фізичний капітал, різко зростає вірогідність

© Лебединська Олена Сергіївна, 2024

реалізації успішних проривів. Сьогодні активно розвиваються наукомісткі галузі, такі як біотехнологія, генна інженерія, комп'ютерне програмування тощо. Зростає ефективність праці. А за умови, що продуктивність буде збільшуватись на 3% на рік – що нижче за сучасний рівень зростання – загальний випуск продукції за годину подвоїться за попередні 25 років. Це безпосередньо відобразиться на підвищенні рівня життя.

Дослідження останніх публікацій провідних зарубіжних науковців, які присвячені вивченню різних аспектів впливу глобалізації на людський розвиток, дають змогу стверджувати про її актуальність і різноманітність поглядів. Серед останніх досліджень варто відзначити праці Д. Родріка [7] які спрямовані на вивчення зв'язку між відкритістю торгівлі та економічним зростанням. Автор зазначає, що вона стимулює інновації та конкуренцію. Дж. Стігліц [7] дослідив вплив глобалізації на нерівність, стверджуючи, що вона може призвести до посилення розриву між багатими та бідними. Роботи М. Кейлу [19] присвячені дослідженню впливу міграції на заробітну плату та зайнятість у різних країнах. На погляд автора, вона може мати як позитивний, так і негативний вплив саме на людський розвиток. К. Меткалф [19], яка дослідила вплив глобалізації на доступ до освіти, зазначає, що вона може сприяти поширенню знань і технологій. Олівер Ротшильд дослідив потенціал глобалізації для стимулювання розроблення екологічно чистих технологій і співпраці у вирішенні екологічних проблем [12].

Вітчизняні дослідники також не оминають проблему впливу глобалізації на людський розвиток. В. Кремень пов'язує глобалізацію із збільшення конкуренції між традиційними вишами та молодими освітніми провайдерами (розповсюджувачі навчальних програм, тренери та телекомунікаційні компанії, які надають дистанційні програми). На думку академіка, лише країна, яка може розширити свою інтелектуальну власність, тобто сферу знань, як засіб виробництва, зможе претендувати на гідне місце в глобальному світі та бути конкурентоспроможною. Водночас він застерігає від можливого лише декларативного характеру пріоритетності освіти в контексті численних викликів, пов'язаних з глобальною глобалізацією [8].

Стосовно прогнозів впливу глобалізації на вищу освіту в Україні, то, на думку Н. Балабанової, вона пов'язана насамперед зі зміною основних її складових [1]. Уона стверджує, що в умовах інформаційного суспільства вищий навчальний заклад кардинально змінює основні складові: організаційна структура, методи і форми навчання, викладацький склад. Наприклад, віддалене навчання за допомогою інтернету є привабливим і доступним варіантом, який дозволяє заощадити час і гроші, а також підвищує якість навчання завдяки таким характеристикам, як самоменеджмент знань, гнучкість розкладу, інновації, творчий пошук, можливість робити особистий вибір тощо.

Заслужують на увагу також погляди Г. Макбурні, який пов'язує глобалізацію передусім з формуванням освітньої нерівності. Неоднаковий доступ до знань, інформаційних технологій і мов міжнародного спілкування становить одну з головних причин появи нерівності в питаннях освіти [18]. Він зазначає, що характерною рисою консолідованого освітнього простору є розрив в економічній структурі світу між групою розвинених держав, які становлять золотий мільярд (країни Західної Європи, США та Канада), та рештою країн. У багатьох країнах спостерігаються неграмотність серед дітей і дорослих, дуже обмежений доступ до інформаційних технологій, що відкидає молодь цих країн на периферію освіти [19]. Автор зазначає, що, попри значну кількість досліджень, не можна стверджувати, що університет на сьогодні є головним соціальним інститутом сучасного суспільства, бо він мав би перебрати на себе велику кількість нових функцій: 1) організацію та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; 2) забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; 3) розвиток загальної освіти.

Аналіз останніх публікацій і досліджень щодо впливу глобалізації на людський розвиток, дає змогу стверджувати, що існують теоретичні та практичні проблеми в цій галузі, які вимагають додаткових наукових досліджень. Проблема зниження показників людського розвитку в умовах війни в Україні має особливу увагу, оскільки багато українців були позбавлені своїх домівок, залишилися без роботи та засобів для існування.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження впливу глобалізації на основні показники людського розвитку. Для досягнення поставленої мети варто приділити увагу таким питанням:

- розглянути сутність поняття глобалізації, визначити її зміст;
- дослідити вплив показників на індекс людського розвитку;
- визначити основні проблеми впливу глобалізації на людський розвиток в Україні.

У роботі використано такі методи, як узагальнення, порівняння, аналіз і синтез, які дають змогу зрозуміти сутність явища глобалізації та її факторів, зокрема дослідження показників індексу людського розвитку як важливого фактору забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому просторі. Крім того, використано графічний метод, щоб уточнити дані та схематично представити основні положення дослідження. Сучасні ідеї та основні принципи теорії людського розвитку, які є основою дослідження роботи, у подальшому сприяли формуванню основних факторів впливу глобалізації на людський розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження

Попри велику кількість праць вчених і практичних досліджень щодо впливу глобалізації на людський розвиток потрібні додаткові розвідки, які дозволять краще зрозуміти складні та неоднозначні впливи глобалізації на людський розвиток, а також розробити відповідні рекомендації, які допоможуть країнам і спільнотам максимізувати переваги глобалізації та мінімізувати її негативні наслідки.

Аналіз сучасної літератури [12; 18; 19] дозволяє дійти висновку про те, що загалом науковці дотримуються єдиного підходу до визначення сутності поняття «глобалізація», що дозволяє зробити певні висновки щодо змісту цього поняття:

- складний, багатогранний процес, який має безліч проявів;
- тривалий процес інтеграції національних економік світу з метою розв'язання глобальних проблем людства;
- складне явище взаємозалежності економік, що виникає у зв'язку з обміном товарів і послуг та потоками капіталів;
- процес, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу;
- сукупність викликів і проблем сьогодення [12; 18; 19].

Саме це робить проблематичним дати єдине, однозначно сформульоване визначення глобалізації, яке б охопило всі сторони цього вкрай складного явища, що має планетарні масштаби.

Глобалізація є складним і багатогранним процесом, який має великий вплив на різні показники людського розвитку: дохід, освіта, тривалість життя, рівень доходів тощо, через призму різних аспектів глобалізації, таких як торгівля, інвестиції, міграція та технологічний прогрес.

У результаті досліджень різних джерел [6; 7; 18; 19] було виявлено, що глобалізація має як позитивний, так і негативний вплив на показники людського розвитку. З одного боку, глобалізація сприяє торгівлі та інвестиціям, що призводить до економічного зростання та зростання доходів населення, сприяє поширенню інформації та технологій, які можуть покращити освіту та доступ до медичних послуг. Крім того, глобалізація може допомогти країнам співпрацювати у вирішенні глобальних проблем, таких як екологічна криза. З другого боку, глобалізація може мати негативні наслідки. Вона може призвести до зростання розриву між багатими та бідними країнами, оскільки вона може принести більше користі деяким країнам, ніж іншим. Залежно від ситуації, міграція може мати як позитивні, так і негативні наслідки: заробітна плата та зайнятість можуть знизитися в результаті міграції.

У табл. 1 зазначено основні економічні чинники глобалізації, які впливають на розвиток людського потенціалу, прискорюючи або сповільнюючи його.

Таблиця 1. Вплив економічних чинників на людський розвиток

Чинники глобалізації	Вплив на людський розвиток
Глобальна торгівля та економічне зростання	Міжнародна торгівля та її вплив на економічне зростання істотно залежать від процесу глобалізації: торгівля підвищує доходи і створює можливості для розвитку
Нерівність доходів і скорочення бідності	Збільшення розриву між заможними та незаможними. Нерівність доходів і бідність, яка має вирішальне значення для забезпечення того, щоб блага глобалізації дійшли до кожного
Соціальні та культурні	Соціальні та культурні чинники формування людського розвитку: доступ до цінностей національних культур та їх взаємозбагачення; уніфікація культурного і духовного
Технологічні досягнення	Доступ до інформаційних і комунікаційних технологій. Цифровізація. Подолання цифрового розриву та забезпечення рівного доступу до технологій, що сприятиме розширенню можливостей людей і залученню інновацій
Освіта і розвиток навичок	Адаптованість системи освіти глобалізованого світу. Підвищення рівня міжкультурного спілкування. Ініціативність щодо підвищення рівня кваліфікації та динамічний розвиток
Соціальна стабільність	Зменшення рівня безробіття сприяє соціальній стабільності і знижує ризик соціальних конфліктів у суспільстві

Джерело: складено автором.

Таким чином, глобалізація значною мірою визначає міжнародну торгівлю та її вплив на економічне зростання. У всьому світі соціальна стабільність під загрозою нерівності доходів. Для забезпечення блага глобалізації вирішення проблем нерівності доходів і бідності є критично важливим. У культурній сфері глобалізація відображає два протилежні процеси. З одного боку, вона сприяє більш широкому доступу до цінностей національних культур, що призводить до їх взаємозбагачення. З другого боку, глобалізація сприяє уніфікації культурного та духовного різноманіття світу. Люди можуть отримати більше почуття належності до різноманітного світу та краще зрозуміти одне одного через культурні обміни, які можуть збагатити суспільство. Розширення можливостей спільнот і сприяння соціальній інтеграції може призвести до позитивних соціальних змін [12].

В Україні 72% дорослого населення країни вважають виключно себе відповідальними за свій добробут. Тільки 30,3% населення вважає, що відповідальність за добробут своїх громадян має нести держава, а частка тих, хто вважає виключно себе відповідальним за власний добробут, у 2,3 раза більша, ніж серед інших категорій населення. Ідентифікація середнього класу одночасно за середнім рівнем доходів, вищою освітою та високим соціальним статусом дає досить низьку цифру – 9,8% населення країни [9].

Одним з найбільш пріоритетних напрямів інвестування в економіці розвинених країн останнім часом як на макро-, так і на мікрорівні, є освіта та генерація ідей. Систематичні інвестиції у ці інноваційні

сектори економіки здійснюють усі суб'єкти господарювання: приватний і корпоративний бізнес, держава, домашні господарства, окремі фізичні особи, розуміючи, що соціальний статус людини дедалі більше залежить від рівня освіти [8, 11].

Сьогодні Україна відстає від розвинутих країн за показником «відсоток на освіту у ВВП». У розвинутих країнах витрати на освіту становлять понад 9% ВВП: у Франції вони дорівнюють 7,1%, в Японії – 6,3%, США – 6,1%. В Україні ж на відповідні цілі витрачалося лише 4,1%. Зазначені тенденції свідчать, що за умов сприятливого економічного розвитку і за виконання конституційних норм безкоштовними в Україні можуть бути 20-25% освіти і 15-20% медичного обслуговування [9; 12].

Забезпечити рівний доступ до технологій і подолати цифровий розрив можливо за допомогою розширення можливостей людей і стимулювання інновацій. Збільшення різноманітності економіки, підвищення якості життя населення та підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародному рівні можна досягти шляхом інтеграції національних інноваційних систем у глобальні системи. Розвиток і досконала система відтворення інновацій є важливими компонентами посткризової політики розвинутих країн у всьому світі [18; 19]. Цифрові технології сприяють збільшенню потенціалу для підприємництва та інновацій. Використання технологій для створення нових рішень і можливостей для бізнесу може сприяти людському розвитку та економічному зростанню.

Глобалізація змінила наш підхід до освіти, підкресливши потребу в знаннях, трансфер через кордон. Оскільки інформація стає доступнішою, системи освіти мають адаптуватися, щоб озброїти людей навичками, необхідними для навігації в глобалізованому світі. У глобалізованій робочій силі першорядне значення мають адаптивність і навички міжкультурного спілкування. Оскільки галузі стають дедалі більш взаємопов'язаними, можливість співпрацювати з людьми з різних верств суспільства стає цінним активом. Ініціативи з підвищення кваліфікації та перепідготовки необхідні для задоволення потреб глобальної економіки, що постійно розвивається [7].

Україна відчула вплив глобалізації вже з перших років незалежності, коли її економіка та суспільна сфера стали відкритими для світу. Нові явища принесли країні нові можливості й перспективи. Розширювався доступ до культурних, інтелектуальних і технологічних здобутків світового співтовариства, але війна в Україні призвела до низки серйозних економічних і соціальних проблем, які впливають на показники людського розвитку [19]. Вона призвела до руйнувань інфраструктури і значних економічних втрат, що вплинули на зниження показників людського розвитку.

Дослідження, які здійснила УНІАН [15], дає змогу стверджувати, що 2023 р., як і попередній, став одним з найважчих років для економіки України. Дуже багато українців втратило роботу через закриття підприємств або вимушений переїзд в інші регіони. У Державній службі зайнятості близько 215 тис. українців зареєстровані як безробітні. Однак, за даними Міністерства економіки, фактично безробітних в Україні набагато більше – близько 2,6 млн осіб в Україні не мають роботи. Водночас це число не враховує переселенців за кордоном, які не змогли влаштуватися на роботу. Українці, які стоять на обліку в центрі зайнятості, можуть бути залучені на роботу в «Армію відновлення», де будуть задіяні до суспільно корисних робіт. Таким людям платитимуть не менше 6700 грн на місяць [3; 13; 15].

Так, станом на кінець жовтня 2023 р. в Україні було зареєстровано 97,3 тис. безробітних. Найбільше – 9 тис. безробітних зареєстровано в Запорізькій області, у Дніпропетровській області – 7 тис., Харківській – 6,7 тис., Сумській – 6,4 тис. [13]. Водночас варто зазначити, що ці цифри відображають лише офіційно зареєстрованих безробітних в Україні. Реальний рівень безробіття в Україні набагато вищий, якщо його розраховувати за методологією Міжнародної організації праці, за якою людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу та була готова приступити до роботи. Як зазначає Державна служба зайнятості, суттєвим залишається дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. Станом на 1 січня 2024 р. за професійними групами найбільше вакансій подано для працевлаштування: кваліфікованих робітників з інструментом – 22% усіх поданих вакансій; робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 15%; працівників сфери торгівлі та послуг – 14%; професіоналів – 14%; фахівців – 12%; некваліфікованих працівників – 11% [5; 16].

Війна призвела до масового переселення населення, зокрема біженців і внутрішньо переміщених осіб. Це призвело до нерівності на ринках праці у різних регіонах. Згідно з даними Міністерства закордонних справ України, Міністерства соціальної політики та міжнародних організацій в Україні, станом на березень 2023 р. офіційно зареєстровано 4 843 633 внутрішньо переміщених осіб та 8 113 170 біженців за кордоном [3; 5; 10; 17]. Через війну спостерігається загальна економічна нестабільність, що викликає зменшення виробництва та погіршення фінансового стану підприємств. За результатами опитування, український бізнес зазнав погіршення індексу очікувань ділової активності, який опустився нижче за нейтральний рівень (50 пунктів), що насамперед впливає на зниження показників людського розвитку [5; 14]. Усі ці проблеми, безсумнівно, створюють труднощі у вирішенні проблем щодо стабілізації та збільшення показників людського розвитку. Особливу увагу треба приділити створенню програм підтримки, навчання та перекваліфікації, щоб забезпечити населення та відновити стабільність, щоб нормалізувати ринок праці та стабілізувати показники людського розвитку держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Глобалізація значно впливає на різні аспекти розвитку людей, може сприяти економічному росту та підвищенню доходів, а також поліпшенню освіти та доступу до медичної допомоги. Для максимізації переваг глобалізації та зменшення її негативного впливу потрібні політичні та економічні заходи. Але

водночас вона може збільшувати нерівність і призводити до негативних соціальних наслідків, особливо у країнах з низьким рівнем розвитку та ресурсів. Важливо забезпечити справедливі умови торгівлі, розвивати соціальні захисні програми, забезпечити якісну освіту та доступну медичну допомогу для всіх. Також потрібно створювати механізми співпраці та обміну знаннями між країнами для взаємовигідної співпраці та розвитку.

Покращення взаємозв'язку між глобальними процесами та людським розвитком є важливим для створення стійкого та справедливого світу. Політичні лідери, науковці та громадськість повинні працювати разом, щоб розробити стратегії та рішення, спрямовані на позитивний вплив глобалізації на розвиток людей. Тільки таким чином можна досягти сталого прогресу та покращення якості життя для всіх, незалежно від місця проживання.

Література

1. Балабанова Н. Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України. Київ: Арістей. 2005. 104 с.
2. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні. 2022. 77 с.
3. Іванісов О.В. Соціальний захист як інструмент забезпечення соціальної безпеки населення України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 46-50.
4. Лисенко С.М. Життєвий рівень населення: підходи до визначення критеріїв. *Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі: економічні науки*. 2000. №8. С. 46-52.
5. Лугова В.М. Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 34-39.
6. Павко Я. Проблема гендерної нерівності в умовах кліматичних змін. *Голос України*. 2021. 10 с.
7. Маркова Н. С., Дем'яненко А. А. Теоретичні аспекти безпеки людського розвитку. *Бізнес Інформ*. №10. 2017. С. 8-13. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2017&abstract=2017_10_0.
8. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.
9. Звіти з людського розвитку на сайті Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://hdr.undp.org>.
10. Збитки, нанесені інфраструктурі України, станом на вересень 2023 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/>.
11. Інструменти підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-ukrayini-serpen>.
12. Марченко К. Глобалізація та освіта. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u375/materiali_konferenciyi_3_4_11_2022_dbtu_0.pdf%3Dpdf%26110n%3Dru%26sign%3D55642b0fe05b58bf5fe5edeb9fb2168f%26keyno%3D0%26nosw%3D1.
13. Як змінювався рівень бідності в Україні. <https://news.finance.ua/ua/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-v-ukraini-Infografika>.
14. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>.
15. Найбільш затребувані професії України в 2023: ким працювати і скільки платять. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/vostrebovannye-professii-2023-gde-horosho-platyat-v-ukraine-12265689.html>.
16. Макроекономічні показники. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#3>.
17. Статистика внутрішньо переміщених осіб та біженців станом на березень 2023 року. URL: https://associationvolunteersukraine.com/2023/03/17/stat_03_2023/.
18. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
19. Хвостенко В.В. Роль сталого розвитку у подоланні наслідків війни та відновленні регіонів України. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу: тези IV міжнародної науково-практичної конференції*. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. 442 с. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/194.pdf>.

References

1. Balabanova, N. (2005). *Suspil'stvo znan' ta innovatsij: shliakh do majbutn'oho Ukrainy*. [Society of knowledge and innovations: the way to the future of Ukraine]. Aristej. Kyiv. Ukraine.
2. Ekspres-otsinka vplyvu viyny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini. Analitichnyj zvit. (2022). [Express assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine. Analytical report]. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. Kyiv. Ukraine.
3. Ivanisov, O.V. (2024). «Social protection as a tool for ensuring the social security of the population of Ukraine». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. Vol. 9. № 1. pp. 46-50.
4. Lysenko, S.M. (2000). «Standard of living of the population: approaches to defining criteria». *Visnyk Donets'koho derzhavnoho universytetu ekonomiky i torhivli: ekonomichni nauky*. №8. pp. 46-52.
5. Luhova, V.M. (2024). «Employment of the population as a factor of ensuring social security». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. Vol. 9. № 1. pp. 34-39.
6. Pavko, Ya. (2021). Problema hendernoї nerivnosti v umovakh klimatichnykh zmin. [The problem of gender inequality in the conditions of climate change. Voice of Ukraine]. Holos Ukrainy.
7. Markova, N.S., Dem'ianenko, A.A. (2017). «Theoretical aspects of human development safety». *Biznes Inform*. № 10. pp. 8-13. Available at: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2017&abstract=2017_10_0.

8. Zvit pro priami zbytky infrastruktury, nepriami vtraty ekonomiky vid rujnuvan' vnaslidok vijs'kovoii ahresii rosii proty Ukrainy, ta poperednia otsinka potreb Ukrainy u finansuvanni vidnovlennia. [Report on direct damage to infrastructure, indirect losses to the economy from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine, and a preliminary assessment of Ukraine's needs for financing recovery]. Available at: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.
9. Zvity z liuds'koho rozvytku na sajti Prohramy rozvytku Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsij. [Human Development Reports on the United Nations Development Program website]. Available at: <http://hdr.undp.org>.
10. Zbytky, nanesenii infrastrukturi Ukrainy, stanom na veresen' 2023 roku. [Damages caused to the infrastructure of Ukraine, as of September 2023]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinkastanom-na-1-veresnya-2023-roku/>.
11. Instrumenty pidtrymky biznesu v period voiennoho stanu v Ukraini. (2023). [Business support tools during martial law in Ukraine]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-v-period-voiennoho-stanu-v-ukrayini-serpen>.
12. Marchenko, K. Hlobalizatsiia ta osvita. [Globalization and education]. Available at: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u375/materiali_konferenciyi_3_4_11_2022_dbtu_0.pdf%3Dpdf%26110n%3Dru%26sign%3D55642b0fe05b58bf5fe5edeb9fb2168f%26keyno%3D0%26nosw%3D1.
13. Yak zminiuavsia riven' bidnosti v Ukraini. [How the level of poverty in Ukraine changed]. Available at: <https://news.finance.ua/ua/yak-zminyuvavsia-riven-bidnosti-v-ukraini-infohrafika>.
14. Zbytky, zavdani ukrains'komu biznesu vnaslidok rosij's'koi ahresii, otsiniuiut'sia v \$13 mlrd. [Damages caused to Ukrainian business as a result of Russian aggression are estimated at \$13 billion]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosijskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>.
15. Najbil'sh zatrebuvani profesii Ukrainy v 2023: kym pratsiuvaty i skil'ky platiat'. UNIAN. [The most in-demand professions in Ukraine in 2023: who to work with and how much they pay. UNIAN]. Available at: <https://www.unian.ua/society/vostrebovannye-professii-2023-gde-horosho-platyat-v-ukraine-12265689.html>.
16. Makroekonomichni pokaznyky. Natsional'nyj bank Ukrainy. [Macroeconomic indicators. National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#3>.
17. Statystyka vnutrishn'o peremischenykh osib ta bizhentsiv stanom na berezen' 2023 roku. [Statistics of internally displaced persons and refugees as of March 2023]. Available at: https://associationvolunteersukraine.com/2023/03/17/stat_03_2023/.
18. Stratehiiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020». [Sustainable Development Strategy "Ukraine - 2020"]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
19. Khvostenko, V.V. (2023). «The role of sustainable development in overcoming the consequences of the war and restoring the regions of Ukraine». *Suchasni vyklyky staloho rozvytku biznesu*. [Rol' staloho rozvytku u podolanni naslidkiv vijny ta vidnovlenni rehioniv Ukrainy]. *Proceeding of the Materials of the IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Zhytomyrs'ka politehnika. Zhytomyr. Ukraine*. Available at: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/194.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2024 р.